

משרד החנוך והחרבות - המחלקה לתרבות תורנית

ג ל ו ו נ ו ת ל ע י ו ן ב פ ר ש ת ה ש ב ו ע
בעריכת נחמה ליבוביץ
שנת העשרים ושמונה

אין עלון הדרכת

ט' ט"ו-כ"ג. ר' א-י.

בהעלותך (תשכ"ט)

א. שאלה כללית

מהו המאחד את הפסקאות ט' ט"ו-כ"ג; י' א-י; י"א-כ"ח; כ"ט-ל"ג.

ב. ט' י"ט ובהאריך הענן על המשכן ימים רבים ושמו בני ישראל את משמרת ה' ולא יסעו.

רמב"ן ד"ה וטעם בהאריך הענן:

לומר כי אם יאריך הענן על המשכן ימים רבים והמקום ההוא איננו טוב בעיניהם והיו חפצים ומתאווים מאד לגסוע מן המקום, אעפ"כ לא יעברו על רצון ה'. וזה טעם "ושמרו בני ישראל את משמרת ה' ולא יסעו", כי מיראת ה' ומשמרת משמרת מצותו לא יסעו, וכן או "יהיה הענן ימים מספר" כשנים או שלשה ימים והיו העם יגיעים מאד וענה בדרך כחם (= המליצה שאולה מתהלים ק"ב) יעשו רצון ה' ללכת אחרי הענן. וספר עוד, כי יש שלא יעמדו רק לילה אחד ויסעו בנקר, אע"פ שהוא מורח גדול להם; ולפעמים יעמד הענן יומם ולילה, כי הלכו כל הלילה ובאו במקום ההוא בבקר וינזח הענן שם כל היום ההוא וכל הלילה ובעלה בנקר השני ונסעו, והוא מורח גדול מן הראשון, כי היו העם סבורים שיעמדו שם ופרקו העגלות וחניחו משאם כמנהג הבאים מן הדרך, ובהעלות הענן יחזרו לטעון ולא יוכלו לעשות להם תקון לדרך. או יומים - ויסעו בלילה. ויתכן שאירע להם במסעות שיעשו כמסופר בכאן ולא בענין אחר, כי עמד הענן מערב ועד בקר ויומם ולילה ויומים וחודש ושנה.

ולכן הזכיר הכתוב אלה השעורים בפרט; ועמד שנים רבים כאשר הזכיר תחילה, כגון בקדש, שאמר (דברים א' מ"ו) "ותשבנו בקדש ימים רבים כימים אשר ישבתם".

ר' יצחק עראמה: עקדת יצחק, שער שבעים ושנים (במדבר)

להיות מלאכת המשכן וחבניתו וכל עבודתו להודיע ולפרסם אמתת מציאות ההנהגה האלוהית בעולם, ברצונו המוחלט על פי כושר מעשי המונהגים או חלופו, כי היא יתד שכל התורה האלוהית וההצלחה האנושית תלוין עליו, ולהעתיק לבות האנשים מעל הדעות הקדומות המקיימות היות העולם במסר אל ממשלת הטבע מבלי מוחה, כי בידיעה הזאת החקיים הכונה השלמה בשיהיו כל המעשים לשם שמים...

וזה כי העם היוצא מצרים אין ספק שנשתקעו במנהגייהם ובמשכונם אחר דעותיהם, אשר כלן מיוסדות על חכמת המזלות ותנועות הכוכבים והם אשר יקיימו היות העולם נוחג על פי ממשלתם מבלי שום שנוי וחלופי. וכבר נודע מספרי החכמה הזאת, שיש לבמשכים אחריה כוונות וחישובים אל תנועות הכוכבים, דבוקיהם ובגודיהם וזמני חזירתם חלילה, ואל זמני שקיעתם ועלייתם ואשר יבואו אליהם מאלה המצבים המתחלטים משפטים רבים בכל עסקיהם ועל פיהם יחזו ועל פיהם יסעו בכל מעשיהם. ולכן חכמיהם עומדים תמיד על משמרתם וכלי מבטם בידיהם לכוין העתים המועילים והמזיקים, כי נתאמת אצלם כי יש כח נאצל מקצתם (= מן קצת הכוכבים) מועיל למעשה מה ויפסיד לזולתו וקצתם לענין אחר בלי שום מנוע ומעכב.

ולפי שהיתה כונת התורה האלוהית לבטל הדעת הנפסד הזה מן העולם, היה מן החכמה האלוהית לסדר מסעות העם הזה וחבניתם בצאתם אחריו במדבר באופן יתבטל מהם זה הדמיון לגמרי וזה במה שאמר (שם' י"ג) "וה' הולך לפניכם יומם בעמוד ענן ולחנות חדרך וגו'" ואחריו הם נוסעים ובמקום אשר ישכון שם הענן יחזו. וזה בפעמים ופנים יכירו וידעו, כי לא כאשר חשבו על הנה בשמירת מסעותיהם ותנועותיהם, אדרבא יהיו להם השקפות הפכיות בכל הענינים ההם כפי רצון המצוה וכונתו לשעה ההיא.

ולזה אמר כי אחר שהוקם המשכן כסה הענן את המשכן לאהל העדות ובערב היה עליו כמראה אש עד בקר, והיה נוהג הענין הזה תמיד זולת בשעת הנסיעה, כי בהעלות הענן יסעו בני ישראל... ואחר שזכר באלו הכתובים הראשונים הסדר אשר סדר להם האלוקים במסעיהם וחבניתם פרט התועלת הנמרצת הנמשך להם ממנו...

סוף דבר: על פי ה' יחזו ועל פי ה' יסעו תמיד וכל מה שיזדמן שיהיה זמן נסיעתם וחבניתם קרובות אל החישובים האלה או רחוקים, לא יחזו אליהם רק (ט' י"ג) "את משמרת ה' שמרו על פי ה' ביד משה". והוא מה שהזכירו משה בניאור בשירת האזינו...

1. מהי הפליאה בפסוקים ט"ו-כ"ג שעומדים עליה שני הפרשנים?
2. כיצד מפרש הרמב"ן את "ימים" שבפסוק י"ט, את "ימים" שבפסוק כ', ואת "ימים" שבפ' כ"ב, ומהי ההצדקה לפרושים אלה?
3. הנוכל להביא ראיה מן התורה (מבראשית וטו'קרא) לפרושו של "ימים" בפסוק כ"ג?
4. האם פרש הרמב"ן מלת "מספר" שבפסוק כ' כשם שפרש מלת זו בדברים ל"ג ו' ד"ה יחי ראובן?

5. הסבר בדברי ר' יצחק עראמה:
- (א) "כי בדיעה הזאת תתקיים הכונה" - איזו ידיעה?
 - (ב) "ואשר יבוא אליהם טאלה המצבים המתחלפים" - לאלו מצבים יכוון, מצבים של מי?
 - (ג) "וכלי מבטם בדיהם" - מה הם "כלי מבט" אלה?
 - (ד) מה היא הדעה "אשר בתאמתה אצלם" - (אצל מי)?
 - (ה) "וזה בפעמים ובפנים יכירו וידעו" - מה פירוש דבריו אלה?
6. מה ההבדל בין הרמב"ן ובין בעל העקדה בישוב הפליאה שעליה עומדים שניהם? ואיזו משתי הדעות נראית לך מתאימה יותר לפשוטו של מקרא?
7. לאיזה פסוק משירת האזינו יתכוון בעל העקדה בסוף דבריו?
- ג. ס' כ"א ובעלה הענן בבקר ונסעו.
ר' יוסף בכור שור: ללמדך שלא היה נוסע כי אם בבוקר ולא הטריחן טעולם בערב.
א. במה הוא מתנגד לדברי הרמב"ן שהובאו בשאלה ב ועל מה מסתמך כל אחד משני הפרשנים?
- ד. י' רביום שמחתכם ובמועדיכם ובראשי חדשיכם וקקעתם בחצוצרות על עולותיכם ועל זבחי שלמיכם, והיו לכם לזכרון לפני אלוהיכם. אני ה' אלוהיכם.
- ספרי: ר' נתן אומר: ... "והקעתם בחצוצרות" - הרי שופרות; "והיו לכם לזכרון" - זה זכרונות; "אני ה' אלוהיכם" - זה מלכויות. אם כן מה ראו חכמים לומר מלכויות תחילה? ואחר כך זכרונות ושופרות? אלא: המליכתו עליך תחילה ואחר כך בקש רחמים מלפניו, שתזכר לך. ובמה? בשופר של חירות, ואין שופר אלא של חרות שנאמר (ישע' נ"ז) "והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול", אבל איני יודע מי תוקע? ת"ל: (זכריה י"ג) וה' אלוהים בשופר יתקע".
- לדברי הספרי הנ"ל ר' יצחק עראמה: עקדת יצחק לפ' אמור שער ס"ז פרק ה': ואמרם "המליכתו תחילה ואח"כ בקש מלפניו שיזכור" שיראה שאין רצונו לרדות בנו, כרדות האדון המושל בקניינו ולא כיוצר העושה חפצו במעשה ידיו, כי אם כמלך המעולה שממליכים אותו ברצונם ויש לו עליהם סגנון מלכות להעמיד אותם במשפט ישר, שנאמר (משלי כ"ט) "מלך במשפט יעמוד ארץ", כן אנחנו נמליך אותו תחילה ואחר כך נזכור לפניו זכויותינו בתרועה ובקול שופר.
- ...אמנם הכתוב סדר אותם (= את שופרות זכרונות מלכויות) על הסדר הטבעי לפי מחשבת הפועל שהתכלית הוא העולה על לבו תחילה ואחר כך מסדר הדברים המביעים אותו ראשון וכן בכאן השופר קודם, כי הוא הזכות הקודם ואחר מציאת הזכות, יתכן זכרונות והגעת תועלתו, ואחר יחשוב לפני מי ראוי להביא זכרונות, כי אם לפני מלך המשפט אשר נביא זכויותינו לפניו.
- אמנם בשעת מעשה חוייב להפך הדבר, לפי שכל מה שבא במחשבת תחילה הוא באחרונה במעשה, כמו שכתב זה החכם בפרק ז' מן המאמר השלישי בספר המדות, ... וכבר נתבאר זה יותר אצל עצת יוסף, ולזה חוייב שתיעשה ההמלכה תחילה, ואח"כ יבוא הזכרון, ותכלית הכל הגעת הזכות. כמו שצריך הבנאי להקדים האבנים והעצים למציאות הכתל, עם שבמחשבתו קדם הכתל ואחר באו העצים והאבנים.
- א. הסבר את המושג "ואין שופר אלא חרות" - מזוין לנו שמסמל השופר "חרות" (מלבד ע"פ הפסוק מישעיה נ"ז שביא הספרי)?
- א. מה משמעות השאלה "איני יודע מי תוקע" - מה הן האפשרויות השונות להבנת הפסוק בישע' נ"ז?
3. מהו ההבדל בין הסדור של שופרות זכרונות מלכויות בפסוקנו שקראו בעל העקדה הסדר הטבעי ובין הסדור שקבעו חכמים לתפילתנו שקראו בעל העקדה "הסדר בשעת המעשה"?
- א. מהי ראייתו של בעל העקדה מדברי יוסף לפרעה (בר' מ"א)?

תשובות יש לשלוח לנחמה ליבוביץ, ירושלים קריית-משה
הערה: לפרשת חחצוצלה התקיעות והתרועות (י' א' י') עיין גם גליון בהעלותך תשכ"ז.